eğitim bilim toplum
üç aylık hakemli dergi

Hakemli Makale

ELİT TEORİSİNİN DOĞUŞU VE KİTLE KORKUSU

The Birth Of Elite Theory and The Fear Of The Masses

Mutlu Arslan*

Öz

Bu makale, klasik eserleri Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels tarafından ortaya koyulan "Elit Teorisi"nin doğuşu üzerine odaklanmaktadır. Makale boyunca elit teorisinin doğuşuna zemin hazırlayan tarihsel koşulların yanı sıra teorinin genel kavramsal çerçevesi incelenmektedir. Elit kavramı her ne kadar belirli toplumsal imtiyazlara sahip özel bir zümreyi işaret etse de, elitleri analiz etmeye yönelik her teorik çaba, zorunlu olarak bütün bir toplumsal yapıya ve işleyişe odaklanmaktadır. Dolayısıyla elit kuramı, kitlelerin yönetimi sorunuyla ilgilidir. Konuya bu biçimde yaklaşıldığında, elit teorisi ile aynı dönemlerde gelişen kitle teorisi arasındaki paralellikler daha da belirgin hale gelmektedir. Her iki teorik yaklaşımın doğuşunu ve içeriğini hazırlayan süreç, 19. yüzyıla damgasını vuran geniş ve etkin kitle eylemleridir.

Anahtar Sözcükler: Elit Teorisi, Elit Dolaşımı, Yönetici Sınıf, Demokrasi, Kitle

Abstract

This article focuses on the birth of Elite Theory, the classic works of which established by Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca and Robert Michels. Both general conceptual framework and the historical context that prepares the ground for the emergence of the "Elite Theory" are examined throughout the article. Even though the concept of "elite" refers a special community that has particular social privileges, all theoretical efforts to analyze elites, indispensably focuses on whole social structure and functioning. Thus, "Elite Theory" is closely related with governing of masses. This point of view makes more apparent the parallels between elite theory and the theory of masses, which was developed in the same historical periods. The process that set the birth and the content of both theoretical approaches is broad and effective mass actions of nineteenth century.

Keywords: Elite Theory, Circulation of Elite, Ruling Class, Democracy, Masses

* Ankara Üniversitesi, Uzman, / *arslanmutlu@gmail.com*
Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:13 **Sayı:**50 **Bahar:** 2015 **Sayfa:** 76-95
Education Science Society Journal / Volume:13 **Issue:**50 **Spring:** 2015 **Page:** 76-95

Giriş

Yönetenler ve yönetilenler arasındaki ayrım, Antik Yunan'dan bu yana siyaset biliminin temel sorunlarından birisi olmuştur. Bu keskin ayrımın kuram içindeki önemine rağmen, uzunca bir dönem doğrudan bu konu üzerine odaklanan bir analiz biçimi gelişmemiştir. Sorun daha çok "iktidar", "egemenlik" ve "yönetim" üzerine kurulu teorilerin türevlerinden birisi olarak işlenerek, talileştirilmiştir. Yönetenler ile yönetilenler arasındaki ayrımı temel referans noktası olarak ele alan ilk teorik çaba, 19. yüzyılın son dönemlerinde ortaya çıkan "Elit Teorisi" olmuştur.

Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Robert Michels'in neredeyse aynı tarihlerde ve neredeyse aynı terimlerle geliştirdikleri toplumsal-siyasal analiz yöntemi olan Elit Teorisi, 20. yüzyılın ortalarından itibaren büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Dinamik doğası gereği her yeni analiz biriminde yeniden üretilme imkânına sahip olan Elit Teorisi, günümüze kadar farklı kuramsal kaynaklarla melezlenerek kendisini zenginleştirmeyi başarmıştır. Yüz yılı aşkın bir dönemde yaşanan bu çoğullaşmaya rağmen Pareto, Mosca ve Michels'in ortaya koyduğu analiz yöntemi ve kavramlar, Elit Teorisi'nin temel yapı taşları olarak varlığını ve önemlerini korumaktadır.

Toplumsal ve siyasal yaşamı açıklamaya yönelik ortaya çıkan teorilerin, bağrında ortaya çıktıkları toplumsal-siyasal tarihten azade biçimde ele alınamayacağı genel bir kabuldür. Buradan hareketle "Elit Teorisi"nin ortaya çıkışını da belli bir tarihsel bağlam içinde değerlendirmek gerekir. Elit Teorisine ilişkin en yaygın görüş, teorinin, Marksizmin "sınıf çatışması" kuramına karşılık olarak geliştiği, toplumsal yapıdaki eşitsizliklerin temelinde sınıfsal olmayan bir ayrışmaya işaret etmek üzere bina edildiği şeklindedir (Bottomore, 1997: 19-23).

Neresinden bakılırsa bakılsın 19. yüzyıla damgasını vuran Marksizmi eleştirme çabasının Elit Teorisinin temel damarlarından biri olduğu inkâr edilemez. Nitekim Marksist düşüncenin ve sosyalizm fikrinin eleştirisinin her üç yazarın kitabının da ortak temalarından birisi olması ve yine her üç yazarın da Karl Marx ile adeta aforizma yarışına girişmeleri bu durumun en önemli kanıtıdır. Bununla beraber bu makale, Elit Teorisi'nin arkasında yatan asıl dürtünün, 19. yüzyıl boyunca giderek gelişen "kitle hareketleri" karşısında duyulan "korku" olduğu iddiası üzerine kurulmuştur. 19. yüzyıl, Marksizmin olduğu kadar kitle hareketlerinin de yüzyılıydı ve kitlelerin doğrudan iktidara yönelik hareketleri, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar yaygınlık kazanmıştı.

Bu olguyu, o dönemde henüz gerçek siyasal muhtevasına kavuşmamış Marksizmin ideolojik önderliğiyle sınırlandırmak yeterli değildir. Kalabalıkların iktidarı ele geçirme arzuları, Marksizm'den çok daha köklü bir tarihsel geçmişe yaslanmaktadır. Yüzyıla damgasını vuran 1830-1848 Devrimleri'ni de, Paris Komünü'nü de bu köklü tarihin bir uzantısı olarak ele almak daha gerçekçidir. Fransız Devrimi'yle başlayan bu tarihsel moment, kitlelerin iktidar arzusunun ilk kez bu kadar elle tutulur hale gelmesini sağlamıştır. Bir başka deyişle, modern siyasal kuramın şafağında Machiavelli ve Spinoza tarafından bahsi açılan, fakat kısa sürede kuramdan dışlanan kalabalıkların kurucu ve aynı ölçüde yıkıcı gücü artık göz ardı edilemeyecek bir konuma yükselmiştir. Elit Teorisi, kitlelerden duyulan bu korkuyu aşabilmek için, onları yeniden siyasal kuramın içine dahil edebilme ve böylelikle yönlendirilebilir hale getirme çabası olarak değerlendirilebilir. Makale boyunca, kitlelerin yarattığı bu korkunun Pareto, Mosca ve Michels'in toplumsal yapıyı analiz etme biçimleri ele alınırken, diğer yandan da kitlelerin bu analiz üzerindeki etkilerinin izleri sürülecektir.

Kim Yönetmeli?

Toplumda kimlerin yönetici olacağı konusundaki kadim tartışma aynı zamanda toplumun düzeninin, devletin devamlılığının ve üyelerinin memnuniyetinin de en iyi nasıl sağlanacağı üzerinedir. Bu konuda bilinen en eski yanıt, toplumsal işbölümünü en kesin hatlarıyla kuramsallaştıran Platon'a aittir. Ona göre, gerçek devlet idealar evreninden indirilip felsefeyle kurulduğu için, "ya krallar filozof olmalıdır ya da filozoflar kral" (Platon, 2002: 148). Toplumda yerleşik olan tüm eşitsizliklerin olduğu gibi korunması ve hatta mutlaklaştırılması düşüncesindeki Platon'un bu yaklaşımı, karikatürize bir tanım olarak görülse de, modern zamanlara kadar yöneticilere atfedilen, "seçilmişlik" ve "üstünlük" özelliklerini bünyesinde barındıran temel bir bakış açısını net biçimde ifade etmektedir. Tarihin uzunca bir döneminde yöneticiler hep tanrısal ve aşkın niteliklere sahip, ayrıcalıklı varlıklar olarak görülmüştür. Yöneticiler ile yönetilenler arasındaki bu eşitsizlik, toplumsal düzenin devamlılığının garantisi olmuştur. Yöneticilere dair bu saplantılı görüş, egemenliğin dünyevi temeller üzerine inşa edilmeye başlandığı dönemde bile varlığını devam ettirmeyi başarmıştır.

Neredeyse iki yüzyıl boyunca Avrupa'yı kasıp kavuran din savaşlarının ardından, devletlerarası ilişkilerde ve siyasal düşüncelerde yaşanan sekülerleşmenin, egemenliğin tanrısal dayanağını ortadan kaldırmasıyla beraber, "kim yönetmeli" sorusu yerine "yönetimin meşruiyeti" sorusu öne çıkmıştır. Yönetimin "doğaya" ya da "doğal âdetlere" uygun olup olmadığı

tartışmasının yürütüldüğü Antik Yunan düşüncesi ve tanrısal buyruklara uyup uymadığı ölçütüne dayalı Ortaçağ düşüncesinin yerine, yepyeni dünyevi bir dayanak noktası icat edilmiştir. Hobbes bunu, klasik düşünceyle bağları tümüyle kopartarak, doğal olanı devre dışı bırakarak yapmıştır (Akal, 2003: 92).

Hobbes'un sözleşme kuramında, doğal hakların terk edilmesiyle kurulan sözleşme sonucunda, kendi deyimiyle "ölümlü bir tanrı" yaratılır (Hobbes, 1993: 130). Bu ölümlü tanrı, güç kullanma tekelidir. Barışı kuran, birliği sağlayan ve sürekliliği garantileyen de eşitsizliğin kendisidir. Bu eşitsizlik doğadan ya da tanrı istencinden kaynaklanmaz, bilakis bizzat insanlar tarafından kurulmuştur. Egemenliğin kaynağı artık toplumdur. Toplumun ortak rızasının ürünü bir eşitsizlik durumu belirir. Modern siyasetin dünyevi meşruiyeti, eşitsizliğin kabulüne dair bu oybirliğinden kaynaklanmaktadır (Balibar, 1994: 17). Aydınlanmayla ortaya çıkan modern siyasal teorinin temel postulatı bahsi geçen eşitsizlik olduğu için, yönetenler üzerine tartışma siyasal teorinin marjinleri dışında kalmıştır. Siyasetin temel nesneleri haline gelen eşitlik, özgürlük, demokrasi gibi kavramlarla yöneticilerin pozisyonu arasındaki ilişki bulanıklaştırılmıştır.

Siyasal teori ile toplumsal tarih arasında güçlü bir bağ kurarak ortaya çıkan Marksizmin en temel iddiası, bu "kurmaca eşitsizliğin" ortadan kaldırılması gerekliliği üzerinedir. Hegel'in Hukuk Felsefesi'nin Eleştirisi'nde Marx, "devletin", "egemenliğin" ve hatta "siyasetin" doğal olgular olmadığının altını çizer (Marx, 1997: 17). Buradan hareketle Marx, bu yapaylığı kuran toplumsal dinamikleri ortaya koyabilmek üzerine bir teori kurmuştur. Bu teoriye göre toplumsal yapı, hâkim üretim ilişkisine bağlı olarak ortaya çıkan sınıflar arasındaki çatışma üzerine kuruludur ve üretim araçlarına sahip olanlar toplumda egemen sınıf konumundadır. Egemen sınıf aynı zamanda toplumdaki egemen bilinci de belirler ve mevcut çarpık yapıyı doğal ve kaçınılmaz bir durum olarak gösterir (Marx, 2004). İnsanlığın gerçek tarihi, her türden sömürünün, eşitsizliğin ve sınıfın ortadan kaldırılmasıyla başlayacaktır.

Marksizm'in sınıf çatışması temelindeki bu yaklaşımı, toplumu yönetenler ile egemen sınıf arasında derin ve güçlü bağı da ortaya koymaktadır. Dahası, özgürlük, demokrasi, adalet ve eşitlik gibi kavramlarla, egemenlere ve yöneticilere karşı yürütülecek mücadeleyi de ortaklaştırmaktadır. Marksizmin bu ortak mücadele çağrısı, tüm Avrupa'da önemli yankılar bulmuştur.

Bu noktada, Elit Teorisi'nin, modern siyasal teoride göz ardı edilen bir alanın, yani yönetilenler ile yönetenler arasındaki ayrımın, Marksizmce hedef alınması

karşısında, siyasetin özüne dair bir "tashih çabası" olarak ortaya çıktığı iddiası dile getirilebilir. Zira toplum içindeki eşitsizliklerin doğal bir olgu olduğu; asıl olanın eşitlenme meselesi değil, dengelenme olduğu; toplumsal gelişmenin toplumsal bütünlük içinde sağlanabileceği yönündeki tezler Elit Teorisinin satır aralarında vurgulanan en önemli detaylardır. Bu açıdan bakıldığında özellikle Elit Teorisi'nin "nesnelliği" ve "elitist bir yaklaşımı olmadığı" yönündeki değerlendirmeler hiç de kabul edilebilir görünmemektedir.[1]

"Elit" Kavramının İnşası

"Elité" terimi, köken olarak Latince'de sırasıyla "seçme" ve "seçilmiş" anlamlarına gelen "eligre" ve "electa" kelimelerinden türetilmiştir. 17. yüzyılda üstün kalitedeki malları tanımlamakta kullanılmıştır (Arslan, 2004: 2; Bottomore, 1997: 7). Elit kavramının toplumsal kümeleri de kapsayarak sosyal bilimler alanında kullanılmaya başlaması ise Pareto'nun 19. yüzyılın sonundaki çalışmalarıyla olmuştur.

Pareto'nun elit tanımlaması ilgi çekicidir. Ona göre genel olarak elitler kısa ve net olarak, "her insan faaliyeti dalında not verme yoluyla bir endekslemeye gidildiğinde, kendi faaliyet dallarında en yüksek endekslere sahip olanlardır. En iyi avukatlar, en iyi memurlar, en çok kazananlar, en iyi politikacılar, en iyi polisler kısacası herhangi bir kesimde var oluş koşulları, akılları ve varsıllıkları sayesinde başkalarına oranla üstün bir çizgide yer alan kişiler toplumun elitleridir" (Pareto, 1935: 1422). Sartori'ye göre toplumların dikey yapılanması içinde en tepeye yerleşmiş olan grubu ifade eden bu tanımlama hem "meritokratik" hem de "altimetrik"* bir esasa dayanmaktadır (Sartori, 1996: 155-157).

Bu tanımlama görüldüğü üzere, siyasal bir vurgu içermemektedir. Zira bu genel tanımlama, teorinin üzerine kurulduğu yönetici elitler *(governing élite)* sınıflandırmasına zemin hazırlamaktadır. Pareto, yukarıda çerçevesi çizilen elit sınıfının, yönetimde dolaylı ya da dolaysız belirli bir payı olan bireylerden oluşan kısmına yönetici elitler *(governing élite)*; geri kalan kısmına da yönetici olmayan elitler *(non-governing élite)* adını vermektedir (Pareto, 1935: 1423). Dolayısıyla Pareto'ya göre toplum, elit olmayanlar *(non-élite)* ve elitler olmak üzere ikiye ayrılır. Elitler de kendi içinde yönetici elitler ve yönetici olmayan elitler olarak ayrılır. Dolayısıyla toplumu yöneticilerden oluşan üst sınıf ve yönetilenlerden oluşan alt sınıf olarak ayırmak da mümkündür (Pareto, 1935: 1423-1427).

Pareto'nun "yönetici elit" tanımı, Mosca'nın "yönetici sınıf" *(ruling class)* tanımlamasıyla benzeşmektedir. Mosca'ya göre, tüm toplumlarda iki sınıf

insan bulunur: yönetici sınıf ve yönetilen sınıf. Her zaman sayısı daha az olan ilk sınıf, siyasal işlevleri yerine getirir, iktidarı tekelinde tutar ve bu iktidarın olanaklarından faydalanır. Buna karşın daha kalabalık olan ikinci sınıf, birincisi tarafından az ya da çok meşru, az ya da çok keyfi ve zorla yönetilir (Mosca, 1939: 50). Pareto ve Mosca'nın kavramları arasındaki bu uyuma dikkat çeken ilk isim Antonio Gramsci olmuştur. Gramsci'ye göre her iki düşünürün bu tanımlamalarla yapmaya çalıştıkları şey, tarihsel olarak aydın kavramının ve aydınların devlet ve toplum yaşamındaki işlevlerinin açıklanmasıdır (Gramsci, 2003: 6).[2]

Hem Pareto'nun hem de Mosca'nın asıl ilgilendiği, doğrudan siyasal erki kullanan ya da siyasal erkin kullanımını etkileyecek konumda olan insan kümeleri olarak elitlerdir[3] (Bottomore, 1997: 10). Her toplumda yönetenler ve yönetilenler esasına dayalı bir ayrım olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu ikilinin bir diğer ortak noktası da, elitlerin farklı toplumsal kümelerden oluşabileceğine dair vurgularıdır (Busino, 2003: 749). Yönetici elitler, askeri, dinsel, ticari veya başka bir kökenden geliyor olabilir. Hatta ne kadar farklı kesimlerden bir araya gelen elit kümesi varsa, o kadar güçlü bir idari yapı ortaya çıkacaktır.

Toplumsal Eylemin Kökenleri

Elit Teorisinin en can alıcı noktası, toplumsal dönüşümün nasıl gerçekleştiği ve elitler arasındaki geçişlerin nasıl cereyan ettiğine ilişkin görüşleridir. Yönetimin daima belli bir elit sınıf arasında dolandığı bir toplumsal yapıda, sosyal devinim nasıl gerçekleşmektedir? Bu sorunun yanıtını vermeden önce biraz karmaşık da olsa, toplumsal eyleme ve bireyin davranışlarına yaklaşımını daha iyi anlayabilmemizi sağlayacak olan Pareto'nun kavramsallaştırmalarına bakmakta fayda var.

Pareto, Mosca'dan farklı olarak insanların toplumsal eylemlerinin altında yatan dürtüleri ortaya çıkartmak üzerine bir yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır. İngilizceye *The Mind and Society* adıyla çevrilen, *Trattato di Sociologia Generale* isimli çalışması klasik felsefe, sosyoloji ve bilimle harmanlanmış görüşlerini içermektedir. Pareto her ne kadar bütünlüklü bir kuramsal yaklaşım geliştiremese de, toplumun kuruluşunun ve insanların davranış biçimlerinin bilimsel ilkelerle açıklanabileceği iddiasındadır.

Pareto, toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını "mantıksal" ve "mantıksal olmayan" davranışlar olarak ikiye ayırmakla işe başlar. Elde edilebilir hedeflere yönelik ve bu hedeflerin elde edilmesine uygun araçların kullanıldığı eylemler

mantıklıdır. Mantıklı olmayanlar ise, herhangi bir hedefe yönelmeyen ya da ulaşılamayacak hedeflere yönelik veya hedefe ulaşılmasına elvermeyen araçların kullanıldığı eylemlerdir (Pareto, 1935: 77). Buradan hareketle, değerlendirdiği toplumsal tarihte mantıklı eylemlerin daha çok medenileşmiş insanların arasında yaygın olduğu sonucuna ulaşır. Ulaştığı bir diğer sonuç da, toplumda mantıksal olmayan eylemlerin yaygınlığıdır (Pareto, 1935: 78). Sihirden, falcılığa, cadı hikâyelerinden mitlere, ruhlardan metafizik deneyimlere kadar pek çok durum bu mantıksal olmayan toplumsal eylemlerin bir uzantısıdır. Üstelik bunlar tarih içinde ve çeşitli toplumlarda oldukça öne çıkmış ve yaygınlaşmış konulardır.

Pareto'ya göre insanların mantıksal eylemlerde bulunabilmesi, soyutlama becerisinin gelişmesiyle doğrudan ilişkilidir. Soyutlama becerisi ise medenileşme ile paralel gelişir. Medeniyet, insanların soyutlama düzeyini arttırır. Soyutlama yeteneği gelişen insanlar, olayların nedenlerini rasyonelleştirerek doğaüstü dayanaklar aramaktan vazgeçer (Pareto, 1935: 78). Pareto'nun medenileşme ve mantıklı eylemler arasında kurduğu bu paralellik, teorisi bakımında önemli bir noktada durmaktadır. Bu özdeşleştirme "en medenilerin" ve "en akılcıların" yönetiminin bir nevi bilimsel gerekçelendirilmesidir.

Pareto, akılcılıktan bu denli uzak eylemlerin ve görüşlerin ortaya çıkabilmesinin altında yatan ve genel olarak insan davranışlarını ve düşüncelerini belirleyen etmenlere "tortular" *(residues)* adını verir. Tortular temel olarak altı sınıfa ayrılır. İlki, birleşme içgüdüsüdür. İkincisi, grup dayanıklılığı ya da tümlüğüdür. Üçüncü tortu sınıfı, etkinlik ve kendini ifadedir. Dördüncü sınıfı ise, toplumsallıkla bağlantılı tortular oluşturur. Beşinci sınıf ise bireyin dürüstlüğü ile ilgili tortudur. Altıncı ve son tortu sınıfı ise cinsiyet tortusudur (Pareto, 1935: 516-519). Bireylerin tüm eylemleri bu altı tortudan kaynaklanmaktadır.

Tortular eylemlerin altında yatan psikolojik dürtüler ve nedenlerdir. Bu dürtüler oldukları gibi görünmezler, kendilerini "türemler" *(derivations)* olarak ifade ederler. Türemler, sosyal moleküller üzerinde işleyen güçlerin göstergeleridir (Pareto, 1935: 1444). Türemler de kendi içinde dört sınıfa ayrılır: ilki deneysel ya da imgesel gerçeklerin, hislerin ya da her ikisinin karışımının bildirimini içeren "bildirim türemleri"dir. İkinci türem sınıfı ise, tek ya da birkaç kişinin veya gelenek görenek ya da alışkanlıkların veya kutsal bir kişiliğin otoritesini içeren "otorite türemleri"dir. Üçüncü sınıf ise, fikirler, bireysel ilgiler, kolektif ilgiler, yargısal varlıklar, metafizik varlıklar ve doğaüstü varlıklarla uyumu içeren "his ya da ilkelerle uyum türemleri"dir. Son sınıf türemler ise, her

türden sözsel, ifade biçimlerini içeren "sözsel kanıt türemleri"dir (Pareto, 1935: 899). İnsanlar sosyallikle bu türemler aracılığıyla bağlantıya geçer ve kendilerini böyle ifade ederler.

Pareto'nun "tortu" ve "türem" kavramsallaştırmaları açık bir biçimde Spinoza'nın doğayı "töz, yüklem ve kip" kavramları aracılığıyla açıklama çabasından esinlenmiştir. Hatta bu açıklama tarzının Marksizm'deki ideoloji tanımlamasının bir düzeyden kopyası olduğuna dair yorumlar da vardır (Bottomore, 1997; Ergun, 1973). Aslında, şayet Pareto bu iki kavramı statik bir sınıflandırmayla ele almayıp toplumsal yapıyla bağlantılandırabilseydi, Bourdieu'nun kişiler kümesinin geçmiş deneyimlerinin içinde bütünleştiği kalıcı yatkınlıklar ve elverişlilikler bütününü belirtmek için kullandığı *"habitus"* kavramıyla da oldukça yakınlıkları olduğu görülebilecektir.[4]

Bu iddiamın temelinde Pareto'nun birinci ve ikinci sınıf tortular ile elitler arasında kurduğu ilişki yatmaktadır. Pareto açık bir biçimde birinci sınıfı oluşturan birleşme tortuları ve ikinci sınıfı oluşturan tümlük/dayanıklılık tortularını diğer tüm tortulardan üstün olarak görür (Pareto, 1935: 1516). Buradan hareketle toplumsal egemenliğin kaynağında da bu iki tortu sınıfını görmektedir. Yönetici sınıfın egemenliği iki türlü olabilir: ya kurnazlık yoluyla (birleşme tortusu) ya da kaba güç yoluyla (tümlük/dayanıklılık tortusu) (Pareto, 1935: 1555). Dolayısıyla birinci ve ikinci sınıf tortular arasındaki dönüşüm toplumsal yapıya da rengini veren temel etmendir.

Bu iki tortu sınıfının özellikleri Machiavelli'nin "aslan" ve "tilki" eğretilemesiyle de uyum içindedir (Machiavelli, 1999: 166). Birinci tortu sınıfı güçlü olan insanlarda, maceracılık, manipülasyon, yenilikçilik, risk alma, yaratıcılık gibi özellikler öne çıkmıştır ve bu anlamda "tilki"dirler. İkinci tortu sınıfı güçlü olan insanlar ise iyi karakter, göreve sadakat gibi değerlere daha çok önem verirler ve bu halleriyle geleneklere bağlı ve korumacıdırlar. Bu grup "aslan"dır (Pareto, 1935: 1556). Pareto, tıpkı Machiavelli gibi, bu ikisi arasında doğru bir denge tutturmayı salık verir. Elitler, yaşamın sıradan gereksinimlerinin etkili biçimde karşılayabilmek için bazen yenilikçi, bazen de var olan düzeni meşrulaştırıcı eylemler gerçekleştirmek zorundadır. Bu yüzden her iki tortu da gereklidir. Yenilik var olmalıdır: insan bazen ikna eder, inandırır, kandırır, tehdit eder. Konsolidasyon var olmalıdır: insan güvenliği ve istikrarı sağlar, vicdan, inanç ve sosyal baskılar yetersiz kaldığında dostlarını ve düşmanlarını güçlü bir baskıyla harekete geçirir. Bu iki grubun ekonomik alandaki yansımaları ise ilk sınıf için "spekülatör", ikinci grup içinse "rantçı" şeklinde olmaktadır (Pareto, 1935: 1558).

Pareto'nun bu psikolojik belirlenimleri Mosca'da yer almaz. Mosca bireysel karakteristiklerin sıklıkla toplumsal koşullar tarafından, kendi deyimiyle "gelenekler ve çevresel etkilerce" üretildiğini belirtir (Bottomore, 1997: 52). Dolayısıyla Mosca'nın bireylerin ve elitlerin davranışlarının kökeninde daha toplumsal siyasal bir belirlenime işaret ettiği söylenebilir. Pareto ile Mosca arasındaki bu farklılaşma Elitlerin Dolaşım *(Circulation of Elites)* yolları konusunda kendisini çok daha belirgin biçimde ifade edilecektir.

Toplumsal Dönüşüm, Devrim ve Elitlerin Dolaşımı

Elit Teorisi, toplumu boydan boya kesen bir ayrım olarak yöneten-yönetilen ikiliği yaratmakla birlikte, bu kategorileri dinamik birer olgu olarak tanımlamaktadırlar. Sınıf içi hatta sınıflararası düşmeler ve yükselmeler mümkündür. Elit Teorisini karşılaştırmalı siyasal analizler açısından uygulanabilir kılan da bu dinamik kavrayışıdır. Farklı toplumsal yapılarda farklı elit konfigürasyonları ortaya çıkabilir ve bu konfigürasyonlar zaman içinde değişebilir. Bu değişimin dinamiklerine hem Pareto hem de Mosca özel bir önem vermiştir. Çünkü toplumun üst kesiminde gerçekleşen dönüşüm, toplumsal dönüşümün de anahtarıdır.

Elitlerin dolaşımına ilişkin en çarpıcı ifade, Pareto'nun "Tarih Aristokrasilerin mezarıdır." önermesidir. Bu güçlü ifade hem tarihin dinamiği olarak gördüğü kesimi işaret etmektedir hem de o kesimin yaşadığı içsel dönüşümü göstermektedir. Marx'ın *Komünist Manifesto*'da tarihi, "sınıf mücadelelerinin tarihi" olarak tanımlamasına karşılık olarak Pareto, tarihi "elitlerin durmadan devam eden yer değiştirmelerinin tarihi" olarak tanımlar (Pareto, 2005: 35). Bu devindirici güç, yalnızca iktidar değişimlerinin değil, toplumsal yapıdaki her türden gelişmenin de motorudur.

Elitlerin dolaşımı nosyonu iki anlamda kullanılmaktadır. İlki elitler ile elit olmayanlar arasındaki dolaşımdır. Pareto, "yöneticilerin alt sınıflardan gelen aileler tarafından sayısal ve niteliksel olarak yenilenebildiğini" söyler (Pareto, 1935: 1430). Bu yaklaşım, elitlerin kapalı bir sınıf oluşturmadıklarının, toplumun her kesiminin dikey yükselme ve alçalma şansının olduğunun vurgulanması bakımından ince bir ayrıntıdır. Elitlerin dolaşımı nosyonunun ikinci ve daha önemli anlamı ise elitlerin yönetimsel pozisyonlarındaki dönüşümüne dair olanıdır. Bu aynı zamanda devrimci durumları da teorinin kapsamına alabilmeyi sağlayan bir açılımdır.

Elitler çoğunlukla birbirinden kesin olarak ayrılamayan, toplumun çeşitli kesimlerinden insanlardan oluşur. Hiçbir zaman kesin olarak tek sınıftan

meydana gelen bir elit kesimi yoktur. Eliti birlikte meydana getiren çeşitli sınıflar vardır. Bu sınıflar arasında ve içinde sürekli bir devinim vardır. Sınıf dolaşımında yönetici elitler genelde yavaş fakat sürekli bir dönüşüm içindedirler. Pareto bu durumu bir nehre benzetir: asla bir önceki günü aynısı değildir. Zaman içinde bir akış hızlanabilir ve nehir bentlerine sığmaz, taşar. Yeni bir elit kesimi duruma hakim olduğunda ise su yeniden durulur (Pareto, 1935: 1431).

Pareto'ya göre devrimler, toplumun yüksek tabakalarında ya da sınıf dolaşımındaki yavaşlamadan ya da başka nedenlerden ileri gelen bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkar. Yüksek sınıfın gerilemiş, çökmüş unsurları, kendilerinin güçlü kılacak tortulara daha fazla hükmedemez ve güç kullanmaktan çekinirken; toplumun daha düşük sınıflarında üstün nitelikli unsurlar sivrilir ve devlet fonksiyonlarını yürütmek için gereken tortulara hükmeder ve güç kullanma konusunda gönüllü olurlar (Pareto, 1935: 1431).

Görüldüğü gibi elitlerin yükseliş ve çöküş süreçlerinin Pareto'nun tanımladığı psikolojik etmenler arasında önemli bir bağ vardır. Düşen elitler daha yumuşak, ılımlı ve kendi gücünü kullanmaya daha az eğilimli olurlar. Diğer yandan aç gözlülüğünü ve mallarına olan hırsını kaybetmezler. Bunlar "aslanlardır" (Pareto, 2005: 61). Bunun sonucunda yönetici elitler güçsüzleşir. Gramsci'nin deyimiyle "hegemonya bunalımı" ortaya çıkar (Gramsci, 1975: 294). Bu güçsüzleşen elitlerin yerine ise hegemonyayı tesis eden aşağıdan üstün nitelikli elitler geçer. Bunlar da "tilkilerdir". Aslanlar ile tilkiler arasındaki bu döngü sürekli devam eder. İktidardaki elitler yıprandıkça yenileriyle yer değiştirirler.[5]

Mosca'da elit dolaşımı daha toplumsal dayanaklar üzerinden teorize edilmiştir. Onun yaklaşımına göre siyasal güçler dengesinde bir değişme olur olmaz, yönetici sınıfın oluşma tarzında da değişiklik olur. Eğer bir toplumda yeni bir servet kaynağı gelişirse, bilginin pratik önemi artarsa, eski bir din çöküp yenisi doğarsa, yeni bir fikir akımı yaygınlaşırsa yönetici sınıfta da buna bağlı kapsamlı çatlaklar meydana gelir (Mosca, 1939: 65).[6]

Mosca'nın bu analiz biçim Elit Teorisine daha yapısal ve kurumsal kavrayış yeteneği sağlar. Kitleler ile elitler arasındaki gerçek bağı oturtabilmek için, bu kavrayış oldukça önemlidir. Mosca'ya göre yönetici sınıfı oluşturan azınlığın içinde, katmanlaşmış küçük gruplar vardır. Yüksek yöneticiler grubu en üst konumda bulunur ve diğer gruplara gerekli itkileri verir. Aralarında tam bir türdeşlik olmasa da ortak maddi ve kültürel çıkarları vardır. Nitekim bu sınıflar

olmasa yöneticilerin toplumu idare etmesi de mümkün değildir (Mosca, 1939: 51).

Elitlerin yönetimsel kapasitesinin altından yatan gerçek etmen, Mosca'nın "Toplumsal güç" *(Social Force)* adını verdiği, toplumsal önemi olan her türlü insan eyleminin kontrol edilebilme kapasitesidir. Para, toprak, askeri güç, din, eğitim, el emeği, bilim ve diğer her şey üzerinde kontrolü en yüksek grup, yönetimi de elinde bulundurur. Dolayısıyla toplumsal güçler üzerindeki kontrolün sürekliliğinin sağlanması hassas bir önemdedir (Mosca, 1939: 144-145). İktidar, kontrol edebildiği toplumsal güçler kadar güçlüdür. O nedenle sosyal güçler aynı zamanda iktidar güçleri olarak kendilerini gösterirler. Toplumsal yapıya nüfuz etmiş bu güçlerin denetiminin ve egemenliğinin sağlanması, elitlerin kendilerini sürekli yenileyebilmelerinin de bir garantisidir.

Mosca'nın yaklaşımındaki toplumsal güçlerin kontrolü üzerine kurulu iktidar anlayışı, beraberinde "siyasal kurumlar"a *(political organizations)* ayrı bir önem verilmesini de getirmiştir. Kurumlar temel amaçların gerçekleşmesi için, işleyiş biçimleri, yönetme isteği, saygınlık ve değer gibi olguların toplumsal yapı içerisinde yeniden üretilebilmesinin aracısıdır. Bu kurumlar olmadan değil iktidarın, toplumun bile ayakta durması mümkün görülmemektedir (Busino, 2003: 749).[7]

Elit Teorisi içinde kurumsalcı yaklaşımın bir diğer temsilcisi de, Robert Michels'dir.[8] Ona göre kurumlar olmadan demokrasiden söz edilemez. Bir sınıfın, ister politik olsun ister siyasal, kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda bir toplumda kolektif istenç yaratabilmesi için mutlaka kurumlara ihtiyacı vardır (Michels, 1966: 61). Dahası kurumlar hiyerarşik olarak örülmüş, akılcı bürokratik örgütlenmeler yaratmak zorundadır. Yönetimin yoldan sapmasının engellenmesi ancak iyi örgütlenmiş bir bürokrasi sayesinde mümkündür.

Bu gereklilik kendi içinde bir kısır döngü ortaya çıkartır: yönetimin doğru yoldan sapmaması için yaratılan bürokrasi giderek iktidarın merkezileşmesini de beraberinde getirir. İktidarın merkezileşmesi, alt kademelerin ona etkisini de kısıtlayıcı bir etki yapmaktadır. Sonuç olarak, kurumlar kendi azınlık yöneticilerini yaratır ve kurum azınlık tarafından yönetilir. Kurumlar oligarşiye eğilimlidir (Michels, 1966: 70). Michels'in kurumlara bakışı ile elit yaklaşımı, karşılıklı olarak birbirini besleyen iki yanlı bir analizdir. O'nun teorisinde kurumlarla elitler arasında bir tür sosyal determinizm vardır. Demokratik bir mekanizma yaratmaya çalışan her kurumsal ve toplumsal yapı kendisini bu döngünün içinde bulur.

Michels, dengesiz iktidar ilişkilerinin egemen olduğu iktidar yapıların doğuşlarının ve varlıklarını sürdürebilmelerinin belirli bir toplumun üretim biçiminden, sınıflararası anlaşmazlıklardan, devlet yapısının doğasından ve bileşiminden bağımsız olduğuna inanır. Bu anlamıyla Mosca'dan farklı olarak tam anlamıyla pür bir kurumsalcılık anlayışı vardır. Demokrasi için kurumsallaşmanın şart olduğu, kurumsallaşmanın ise bürokratikleşme ve iktidar tekeli doğuracağı ve sonuç olarak demokrasiyi ortadan kaldıran bir oligarşik yapının ortaya çıkaracağına ilişkin döngüye, Michels, "oligarşinin tunç yasası" *(the iron law of oligarchi)* adını verir (Michels, 1966: 342-356). Ona göre bu yasa ne kaçınılabilir, ne de önlenebilir bir süreçtir.

Elitler, Demokrasi ve Kitle Korkusu

Elit teorisini, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, toplumsal yapıyı bütünlüklü olarak analiz etmeye yönelik bir yaklaşım olmaktan çok, demokrasi üzerine odaklanmış bir kuramsal çaba olarak nitelendirmek daha doğrudur. "Egemenlik", "iktidar" ve "temsil" kavramlarının toplumsal tarihteki *fonksiyonlarını* değerlendirilerek, demokrasinin sınırları, kapasitesi ve işleyişi ortaya çıkartılmaya çalışılmaktadır. Elit teorisinin temel önermesi de yaygın kanının aksine "anti-demokratizm" değil, "demokrasinin şeklî değil öze dair bir olgu olduğu"dur.

Aslına bakılırsa "şekil" ile "öz" arasındaki bu kalın çizgi konusunda kendileri de tam olarak ikna olmuş sayılmazlar. Nitekim Mosca, azınlıkların çoğunlukları yöneteceğini tutarlı ve doğal bir durum olarak kabul etmenin zor olduğunu kabullenmektedir (Canfora, 2003: 83). Ne var ki, bütün diğer bilimlerde de görüldüğü gibi şeylerin ilk tezahürünün kendi gerçeklerine ters olduğu durumlar olabilir. Aslında tek bir dürtüye uyan bir azınlığın örgütsüz çoğunluk üzerinde egemenlik kurması kaçınılmazdır. Herhangi bir örgütlü azınlığın, çoğunluğun örgütsüz bir bireyi karşısında mutlak bir üstünlüğü vardır. Azınlığı güçlü kılan örgütlülüğüdür (Canfora, 2003: 84).

Elit Teorisi'nin bakış açısına göre gerek sosyo-psikolojik (Pareto), gerek sosyo-politik (Mosca) gerekse kurumsal (Michels) etmenlerden kaynaklı olarak çoğunluğun doğrudan yönetime katılarak oluşturabileceği bir demokrasi ve halk egemenliği fikrinden söz etmek mümkün değildir. Halk egemenliği nosyonu son kertede bir yanılsamadan başka bir şey değildir.

Meselenin bu en can alıcı noktasında yeniden tarihsel bir sorgulama yapmakta fayda vardır. Fransız Devrimi, hem fikri hem de pratik olarak, "oligarşik bir azınlığın yığınları yönetmesi gerektiği" yolundaki her türden teoriyi şüpheli

hale getirmiştir. Kitlelerin siyasal iktidara yönelik önüne geçilmez arzuları ve eylemleri o denli şiddetli olmuştur ki, o güne değin hep tali ve türev bir sorun olarak görülen "yöneten ile yönetilen ayrımı" siyasal teorinin odağına alınmak zorunda kalınmıştır. Elit Teorisini önemli kılan bu tarihsel konumlanışıdır. Bu noktadan bakıldığında aynı dönemde ortaya çıkan ve farklı açıdan yine "yöneten ile yönetilen ayrımını" konu edinen "Kitle Teorisi"nin doğuşu da tesadüf olarak görülemez. Gabriel de Tarde ve Gustave Le Bon'un tıpkı Pareto ve Mosca gibi birbirini tamamlayarak geliştirdikleri "kitle psikolojisi"ne dair incelemeleri adeta, Elit Teorisinin *negatifi* niteliğindedir.[9]

Le Bon, eserinin hemen başında içinden geçmekte oldukları tarihsel dönemi "kitleler çağı" olarak adlandırır ve bu alt-üst oluş dönemimin ardından yeni kurulacak olan toplumların oluşmasında egemen olan yeni güç olarak kalabalıkları işaret etmektedir (Le Bon, 2001: 7-8). Le Bon'un bahsini ettiği güç teorik bir olgu değil, tersine tarihin yıkıntıları arasından yükselen kanlı canlı bir bedendir. Tüm değerlerin yıkıldığı, tüm inançların sarsıldığı bir dönemde en kudretli haliyle kitlelerin gücü, önüne çıkacak her şeyi yok edecek kadar heybetli bir biçimde ortada durmaktadır (Le Bon, 2001: 8).

Le Bon'un dehşetle ve bir o kadar da hayranlıkla sözünü ettiği kitleler, 19. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkisine almıştır. Önce 1830'da, ardından 1848'de ve nihayeti 1870'de meydanları dolduran kitlelerin devrimci isyanlar 1871'de Paris Komünü'yle taçlandırılmıştı.

Le Bon, kitlelerin psikolojisine dair çözümlemelerin yer aldığı ve az önceki hayranlık dolu cümlelerle başlayan çalışmasını, "Kitleler, çobanından vazgeçmeyen bir sürüdür" ifadesiyle bağlamaktadır. Esas olan kitlelerin, bir arada olmaktan kaynaklanan arzularının ve çılgınlıklarının dizginlenmesidir. Ve elbette kitlenin dizginleri, önderlerinin elindedir (Le Bon, 2001: 81).

Psikolojik temellendirmelerle örülü bu korkunun bir tezahürü de Elit Teorisinde görülmektedir. Le Bon'un "kitleler" ile "önderler" arasında kurduğu sürü-çoban ilişkisine benzer ilinti açık biçimde Michels tarafından da kurulmaktadır. Michels'e göre kitleler zayıf ve yetersizdir. Savaşta komutanını kaybetmiş askerler gibi, ne yapacağını, nasıl organize olacağını bilemezler. Bu bilinçsizlik, aralarından birinin sorumluluğu üstlenip yeni bir organizasyon yaratmasına kadar devam eder (Michels, 1966: 90). Kitlelerin yetersizliği evrensel bir olgudur. Kitlelerin kapasitelerinin ve düzeylerinin yetersizliğinden ötürü, gerçekten demokratik bir toplumda, kitleler kendileri üzerinde karar vermek üzere bir öndere yetkilerini teslim etmeyi kabul etmek durumundadırlar (Michels, 1966: 111).

Michels'in açık biçimde ifade ettiği bu kitle güvensizliği ve yetersizliği düşüncesi üzeri örtük de olsa Pareto'da da rastladığımız bir ruh halidir. Michels kadar açıktan bir tavır sergilemese de, Pareto da medenileşme düzeyi ile akılcı karar verebilme arasında bir özdeşlik kurarak, toplumun en medeni kişilerinin, yani en elitlerinin topluma önderlik etmesi gerektiğini, diğerlerinin de toplumsal çıkar için bu önderliğe biat etmesi gerektiğinin altını çizer (Pareto, 1935: 100). Pareto'ya göre bu durum bir nevi toplumsal zorunluluktur, muhalefet hareketlerinin başında bile halk değil, bir başka sınıf elit yer almaktadır (Pareto, 2005: 77).

Medenileşme ile akılcılık arasındaki aynı paralellik Mosca'da da karşımıza çıkar. Fakat Mosca'da bu işleyiş ahlaki ve rasyonel bir tercih meselesi olarak değil, medenileşme ile beraber çeşitlenen sosyal güçlere hakim olabilme kapasitesinden ötürü kendiliğinden gelişen bir süreçtir (Mosca, 1939: 144-145).

Kitlelerin yetersizliğiyle ilgili kriterin medeniyetle ilişkilendirilmiş olması aslında Pareto ve Mosca'nın korkusunu duyduğu asıl kitlenin "köylüler" olduğunun da ipucunu veriyor. Bu durumu en önce fark eden Gramsci olmuştur. Gramsci, Hapishane Defterleri'nde bunalım dönemlerindeki köylü ayaklanmalarına ilişkin görüşlerini aktardığı bölümde, köylü kitlesinin kendine özgü niteliklerinden ötürü kentli aktörlerle buluştuğunda çok daha etkin bir güç olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Köy ve kent arasındaki bu temasın egemenler açısından oldukça yıkıcı etkiler doğuracağını söyleyen Gramsci, bu bölümdeki dipnotunda doğrudan Mosca'ya gönderme yaparak, O'nun kır ile kent arasındaki ilişkiden ürperişinin altını çizer (Gramsci, 1975: 298; Mosca, 1939: 213).

Özellikle Pareto ve Mosca'nın kitle hareketlerine karşı aldıkları bu tavır, Fransız Devrimi döneminde ortaya çıkan Edmund Burke'ün Muhafazakâr düşüncesine benzer bir karakter sergilemektedir. Burke'ün geleneksel muhafazakârlığı gibi olmasa da, bir tür kontrollü ve dinamik korunumu temel almaktadırlar. Her iki yazar da, toplumsal güçler arasında bir dengenin gözetilmesi gerektiğinin altını çizer (Pareto, 1935: 1435; Mosca, 1939: 134). "Elit dolaşımı" bu dinamik denge durumunun sürekliliğini sağlayabilmek amacıyla teorinin merkezine yerleştirilmiştir. Toplumun alt kesimlerinin belirli koşullar altında ve ilişkiler ağı içerisinde yükselebileceklerine dair verilen güvence ve umut, bölünmüş toplumsal yapının istikrarının teminatı niteliğindedir.

Elit Teorisi'nin yönetenler ile yönetilenler arasında ya da iktidar sahibi azınlık ile yoksun kalabalıklar arasında çektikleri bu çizgi, modern siyasetin özüne sirayet etmiş kitle korkusunu özenle örtbas etme çabası olarak nitelendirilebilir. Nitekim kitlelerin siyasal gücü, daha en başından modern siyasetin kurucusu sayılan Machiavelli tarafından tespit edilmiştir. "Prensin iki korkusu olmalıdır: biri içerdeki kendi uyrukları, ötekisi dışarıdaki yabancı güçler" diyen Machiavelli, kitlelerin prens için tehdide de dönüşebilecek olan siyasal potansiyelini kurucu ve üretken bir kaynak haline dönüştürmenin olanakları üzerine odaklanmıştır (Machiavelli, 1999: 172). Ne var ki, Spinoza'yı bir kenara ayıracak olursak, Machiavelli sonrası siyaset kuramı, kitleleri zapturapt altına alarak düzenin içine yerleştirmek kaygısı etrafında şekillenmiştir. Kitle korkusu, Machiavelli ve Spinoza'da iktidarı baskı altına alan üretken bir güç iken, Hobbes'la beraber teslimiyetçi bir duyguya dönüştürülmüştür.[10]

Elit teorisine rengini veren bu kitle korkusu ve denge mefhumu Balibar'a göre modern siyasal teorinin inşasının harcında yer almaktadır. Dünyevi bir referansla halktan kaynaklanan egemenlik, aynı halkın tehdidiyle birlikte yaşamak zorundadır. O nedenle yönetilenler arasında ince bir korku dengesi zorunluluk olarak toplumsalın bağrına kazınmıştır. Toplumsal dengeyi bu korku sağlar. Yönetici ancak kitlelerden daha güçlüyse ve kitleler yönetilmeyi kabul ediyorsa yönetme hakkına sahiptir (Balibar, 1994:5). Dolayısıyla kitle korkusu aslında iki yönlüdür: kitlelerin yöneticilerden duyduğu korku ve yöneticilerin kitleden duyduğu korku. Elit Teorisini de bu iki yönlülüğün her iki yönüne dair atıflarıyla değerlendirmek doğru olur. Bir yandan yönetim süreçlerinin anti-demokratik karakteri rasyonelleştirilip doğallaştırılırken, diğer yandan kitlelerin yönetimle arasındaki geçişkenliğin kanalları işaret edilmektedir.

Bu noktada Elit Teorisi'nin 16. yüzyılın bir başka önemli düşünce sistematiği olan Raison d'Etat anlayışıyla da oldukça yakınsadığı göze çarpmaktadır. 16. yüzyıl düşüncesinde "devleti kurmak ya da korumak için kullanılan eylem biçimlerinin ve pratiklerinin tümü" olarak ortaya çıkan *Raison d'Etat* (Viroli, 1992: 194) giderek, bu eylem biçimleri ve pratikleri yoluyla toplumun ve şeylerin yönetiminin esas haline geldiği bir "yönetim sanatı" haline dönüşmüştür (Foucault, 2005: 269-275). Machiavelli'nin "kitlelerin etkinliğine" dayalı siyasal düzen inşa çabası karşısında, "kitlelerin yönetimini" önüne alan siyasal pratik anlayışı 16. yüzyıldan itibaren siyasetin merkezine yerleşmiştir.

Raison d'Etat, "Sivil Felsefe" olarak siyasetin yerine "Pratik" siyaseti koyarken, siyasetin o döneme değin taşıdığı ahlaki ve hukuki formlarının da

dönüşüme uğramasını beraberinde getirmiştir. Siyaset, erdemle donanmış, hukuki meşruiyetle ilgili bir kavram olmaktan çıkarak, öngörülü *(prudence)* tercihler yapmakla ilgili hale gelmiştir. (Viroli, 1992: 245) Foucault bu yeni yönelimi, yasalar yoluyla yönetimden, taktikler yoluyla yönetime geçiş olarak nitelendirir (Foucault, 2005: 276). Görüldüğü gibi *Raison d'Etat* anlayışı ile Elit Teorisi "siyasetsiz bir siyasal alan" inşa etme çabalarıyla oldukça benzeşmektedir. Pratik süreçlere, işleyiş mekanizmalarına, kurumlara, kararlara, etkinliklere ve örgütsel ilişkilere yapılan bu vurgu, siyasetin özünü oluşturan yöneten-yönetilen ilişkisini perde arkasına itmekte, görünmez hale getirmektedir. Kitlelerin kurucu gücü bir kez dışlandığında, ortada düzen, iktidar, birlik, otorite, disiplin ve itaat arayışından ibaret bir siyaset anlayışı kalmaktadır. Bu anlayış geniş halk kesimlerinin kendi kaderleri üzerinde karar sahibi olmak haklarını, özgürlük taleplerini, demokrasi istençlerini talileştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Elit Teorisi de dahil olmak üzere siyasal süreçlerin teknikleştirilmesine ve siyasal otoritelerin teknokratikleşmesine yapılan her türden çağrının, kitlelerden duyulan büyük korkunun örtbas edilmesi çabası olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç

Makale boyunca aktarılmaya çalışıldığı üzere, Pareto, Mosca ve Michels'in birbirlerine yakın zamanlarda çıkarttıkları eserlerle ortaya koydukları düşünce silsilesi birbirini tamamlayarak bütünsel bir Elit Teorisi ortaya koymaktadır. Pareto'nun psikolojik ve davranışsalcı yaklaşımı, Mosca'nın siyasal ve toplumsal yapıya dair vurgusu ve Michels'in kurumsalcı bakış açısı teorinin farklı derinliklere doğru ilerleyebilmesinin ve analiz becerisinin arttırılmasının yolunu açmıştır. Bu üç isimden doğan Elit Teorisi temel olarak "modern toplumlarda elitlerin oluşumunun kaçınılmaz bir olgu olduğu"; "iktidarın elitler arasında yapılandırılmış ilişkiler yumağı olduğu"; "iktidar ilişkilerinin toplumdaki diğer ilişkilerin de temeli olduğu"; "tüm toplumların farklı elit yapılarının oluşmasına yol açan farklı kaynak dağılımlarına sahip olduğu" ve "kitlelerin kendi kaderlerini belirleyebilecek yeteneğe sahip olmadığı" gibi ortak varsayımlar üzerinde gelişmiştir (Keynes, 1970: 28-29).

Bu varsayımlar, dünyanın herhangi bir coğrafyasında, tarihin herhangi bir zamanında rastlantısal biçimde ortaya çıkmış değildir. Tam aksine Elit Teorisi, kitlelerin iktidar talepleriyle meydanları doldurduğu bir coğrafyada, yöneten ve yönetilen ayrımının derinleşerek sorunsallaştırıldığı bir zamanda doğmuştur.

Egemenliğin kaynağı olarak halk, kitle ya da çokluk *(multitude)* bugüne değin iki kez gerçek anlamda egemenliğin zincirlerinden kurtulma şansıyla yüz yüze

gelmiştir. İlki, teorik bir karşılaşmadır. Tanrısallıktan arındırılmış ve tamamen dünyevi siyasal ilişkilere dayalı modern siyaset anlayışının ortaya çıktığı 16 ve 17. yüzyıllarda yaşanan bu ilk karşılaşmada, dünyevi egemenliğin yegâne içkin kaynağı olarak görülen halk, aydınlanma düşüncesinde "devlet" ve "ulus" kavramlarıyla kapsanarak, egemenlikle arasındaki dolayımsız ilişki birdenbire görünmez hale getirilmiştir. Modernite ve aydınlanma düşüncesi, yeryüzüne indirerek kutsallığından arındırdığı iktidarı gerçek sahipleriyle buluşturmak yerine bir kez daha soyutlaştırılarak "devlet"le özdeşleştirmiştir.

İkinci karşılaşma anı ise teorik değil gerçek bir karşılaşmadır. 19. Yüzyıl Avrupası, bu karşılaşmanın coğrafyası olmuştur. Bu kez kalabalıkların sahnede görünümü teorik tanımlamalarla değil, kanlı çarpışmalarla beraber gelişmiştir. Fransız Devrimi'nden verdiği ilham ve sanayi devriminin ortaya çıkardığı yeni dinamikler, 1800'lü yıllarında başından itibaren geniş kitlelerin iktidar ve egemenlik taleplerini sokaklara taşımalarına yol açmıştır. Geniş halk kesimlerinin kendi gelecekleri konusunda söz sahibi olma taleplerini içeren bu ayaklanmalar Avrupa'nın siyasal haritasının baştan aşağı yeniden şekillenmesine neden olurken, "egemenlik", "temsil" ve "halk" konularındaki kuramsal tartışmayı da farklı bir mücadele düzeyine taşımıştır. Yazarlarının siyasal eğilimlerinden bağımsız olarak, Elit Teorisini bu mücadele sürecinin bir parçası ve aracı olarak görmek yanlış olmayacaktır. 20. Yüzyılın ortalarından itibaren "Devlet", "Egemenlik", "Temsil", "İktidar" ve "Yönetim" gibi kavramların egemenliğin özüne ilişkin siyasal içeriklerinden arındırılarak teknik birer kavram olarak siyaset biliminin içerisine yerleştirilmesinde Elit Teorisinin etkisi göz ardı edilemez.

DİPNOTLAR

1 Elit Teorisine içerden bakan tüm eleştirmenlerin ortak kanaati, Elit teorisinin elitist olmayan bir yaklaşıma sahip olduğunun altını çizer. Onlara göre elit teorisi, mutlak bir tarafsızlıkla var olan sosyal yapıyı analiz eder. Makalenin ilerleyen bölümlerinde elit teorisinin siyasal tavrı üzerine detaylı olarak durulacaktır.

* Yükseklikle ilgili.

2 Aynı yönde bir çabanın Gramsci tarafından da sürdürüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bahsi geçen yazarlardan farklı olarak sınıf örüntüleriyle sıkı sıkıya ilişkili olan aydın tanımlaması Gramsci'nin "tarihsel blok" kavramsallaştırması içerisinde kendine özgü ve önemli bir konuma sahiptir. Gramsci'nin aydınlar üzerine düşünceleri için bkz. Gramsci, Antonio (2003), **Selections from the Prison Notebooks**, (New York: International Publishers)

3 Tanımlamadaki bu benzerlik Mosca ve Pareto arasında "yönetici sınıf" kavramın sahiplenmesi konusunda da bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Neredeyse aynı tarihlerde (1896) basılan eserlerden tarihsel olarak ikinci sırada yeralan Mosca, kavramın asıl sahibinin kendisi olduğu konusunda ısrarcıdır (Etzioni-Halevy, 1997:43).

4 Bourdieu'da bir sınıfın ya da topluluğun habitusu düşünme ve eyleme konusunda kendiliğindenlik ve özgürlüğe sahip olduğuna ilişkin bir yanılsamadır. Gerçekte bu özgürlük nesnel düzenliliklere uygun olarak vardır. Çünkü bizatihi habitus, o düzenlilikler tarafından nesnel biçimde tanımlanan koşullar dahilinde ve aracılığıyla yaratılır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bourdieu, Pierre(2005), **Pratik Nedenler**, İstanbul: Hil Yayınları ss. 15-23

5 Pareto'nun bu yaklaşımı bir bakıma İbn Haldun'un devletlerin yükselişi ve çöküşü kuramına benzetilebilir. İbn Haldun'a göre göçebelikten gelen asabiyesi güçlü kavimler yerleşik hale geldikten sonra eski dinamizmlerini yitirirler. Bunun sonucunda asabiyesi daha güçlü bir başka kavim tarafından alaşağı edilirler. Fakat aynı kader bu yeni kavmi de bekler. Ayrıntı için bkz. İbn Haldun (1986), **Mukaddime**, 3 Cilt, İstanbul: M.E. Basımevi

6 Toplumda meydana gelen değişimler ile yönetici sınıf karakterinde ortaya çıkan değişimler arasında bu denli doğrudan bir bağın kurulduğu bir başka bakış açısı da, Michael Mann'in "Sources Of Social Power" çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Michael Mann'in toplumsal iktidarın kaynakları olarak gördüğü dört şebekenin Elit Analiziyle bir arada ele alınabileceğini William Domhoff göstermiştir. Bu konuda ayrıntılı çalışma için bkz. **http://sociology.ucsc.edu/whorulesamerica/theory/four_networks.html**

7 Marx'ın ideoloji kavramının etkisi burada da göze çarpmaktadır. Fakat çok daha gelişkin bir algılama söz konusudur. Mosca'nın bu yaklaşımında Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları olarak nitelendirdiği yapısal-ideolojik süreçle karşılaştırılabilecek bir yaklaşım serimlenmektedir.

8 Michels'in Almanya'daki sosyalist partileri inceleyerek demokrasinin imkanı üzerine görüşlerini dile getirdiği "Political Parties" kitabı, Mosca'nın "The Ruling Class" kitabından 15 yıl sonra, 1911 yılında yayınlanmıştır.

9 Gabriel de Tarde'ın kitlelerin ve grupların psikolojisini ele aldığı eserleri "La logique sociale" ve "L'Opinion et la foule" adlı eserleri 1895 ve 1901 tarihlerinde yayınlanmıştır. Gustave Le Bon'un "The Crowd: A Study of the Popular Mind" adlı eserinin yayın tarihi ise 1895'tir. Le Bon'un Kitle Kuramının tarihsel arka planı ve kitle kuramına ilişkin diğer detaylı çalışmalar için bkz. Aytaç, Ahmet Murat (2011), **Kitlelerin Ruhu Siyasal ve Sosyal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri**, (Ankara: Dipnot Yayınları): ss.137-153

10 Hobbes'un politik kuramında korkunun oynadığı role ilişkin detaylı bir inceleme için bkz. Blits, Jan H. (1989) "Hobbesian Fear", **Political Theory**, Vol.17, No:3, ss.417-431

11 Hardt ve Negri bu durumu modernliğin bitmeyen krizi olarak ele almakta ve Spinoza'nın bu dönemdeki ayrık duruşunun altını çizmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hardt, M. & Antonio Negri (2001), **İmparatorluk**, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları)

KAYNAKÇA

Akal, C. B, (2003), **İktidarın Üç Yüzü**, Ankara: Dost Kitabevi

Arslan, D. A, (2004), "Turkish Political Elites", www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/64

Aytaç, A. M, (2011), **Kitlelerin Ruhu Siyasal ve Sosyal Kuramda Kalabalık Tahayyülleri**, Ankara: Dipnot Yayınları

Balibar, E, (1994), **Masses, Classes, Ideas**, London: Routledge

Blits, Jan H. (1989), "Hobbesian Fear", **Political Theory**, Vol. 17, No:3, ss.417-431

Bottomore, T. (1997), **Seçkinler ve Toplum**, İstanbul: Gündoğan Yayınları, (Çev. Erol Mutlu)

Bourdieu, P, (2005), **Pratik Nedenler**, İstanbul: Hil Yayınları, (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver)

Busino, G, (2003), "Seçkin ve Seçkincilik", Raymond, Philippe ve Stéphane Rials (eds) **Siyaset Felsefesi Sözlüğü**, İstanbul: İletişim Yayınları: ss. 748-752 (Çev. Emel Ergun)

Canfora, L, (2003), **Demokratik Retoriğin Eleştirisi**, Ankara: Dost Kitabevi, (Çev. Durdu Kundakçı)

Ergun, D, (1973), **Sosyoloji El Kitabı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi

Etziony-Halevy, E, (1997), **Classes and Elites in Democracy and Democratization**, New York: Garland Publishing

Gramsci, A. (1975), **Felsefe ve Politika Sorunları**, (İstanbul: Payel Yayınevi) (Çev. Adnan Cemgil)

Gramsci, A, (2003), **Selections from the Prison Notebooks**, New York: International Publishers

Hardt, M. ve Antonio, N, (2001), **İmparatorluk**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (Çev. Abdullah Yılmaz)

Hobbes, T, (1993), **Leviathan**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, (Çev. Semih Lim)

İbn-i Haldun (1986), **Mukaddime**, 3 Cilt, İstanbul: M.E. Basımevi, (Çev. Zaki Kadiri Ugan)

Keynes, E. (1970), "Elites and Community Power", Keynes, Edward ve David M. Ricci, (eds) **Political Power, Community and Democracy**, Chicago: Rand McNally: ss. 27-61

Le Bon, G. (2001), **Kitleler Psikolojisi**, İstanbul: Hayat Yayıncılık, (Çev. Yunus Ender)

Machiavelli, N, (1999), **Prens**, İstanbul: Oğlak Yayınları, (Çev. Rekin Teksoy)

Marx, K. (1997), **Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**, Ankara: Sol Yayınları, (Çev. Kenan Somer)

Marx, K. ve Friedrich E, (2004), **Alman İdeolojisi**, Ankara: Sol Yayınları, (Çev. Sevim Belli)

Michels, R, (1966), **Political Parties**, London: Collier-Macmillan Limited

Mosca, G, (1939), **The Ruling Class**, New York: McGraw-Hill Book Company

Pareto, V, (1935), **The Mind And Society**, 4 Cilt, New York: Harcourt, Brace and Company

Pareto, V, (2005), **Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara: Doğu Batı Yayınları, (Çev. Merve Zeynep Doğan)

Platon, (2002), **Devlet**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu)

Sartori, G, (1996), **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Ankara: Yetkin Yayıncılık, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu)

Virdi, M. (1992), **From Politics to Reason of State**, (New York: Cambridge University Press)